

АРХІТЕКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАЛАЦОВИХ КОМПЛЕКСІВ АВТОРСТВА ЯКУБА КУБИЦЬКОГО КІН. XVIII – ПОЧ. XIX ст.

© Погранична І. І., 2017

Статтю присвячено творчості відомого польського архітектора Якуба Кубицького, який працював у кін. XVIII – на поч. XIX ст. на території Польщі та України, а саме на території історичної Волині (сучасних Тернопільській та Хмельницькій областях). Творчий почерк дозволив здобути місце почесного архітектора садибного будівництва і бути автором дев'яти унікальних об'єктів на цій території. На формування стилю архітектора вплинули його наставник Доменіко Мерліні та Палладіанська школа загалом. У його роботах також можна побачити вплив загальносвітових канонів класицистичної забудови палацових комплексів. В основі стилю лежить чітка осьова композиція, симетрія, двотрактова композиція планів палаців, використання військової емблематики в оздобленні фасадів.

Ключові слова: архітектурні особливості, класицизм, палацовий комплекс, творчий метод, Якуб Кубицький.

Вступ

Стиль епохи формується із стилів різноманітних архітекторів, які працюють у той чи інший період. Кожен з них під час своєї діяльності створює особистий творчий підхід щодо вирішення поставлених архітектурних завдань. Але разом з тим існують загальні історичні моделі творчого методу певної епохи. Поняття творчого методу дуже широке і багатогранне. Це не лише набір певних геометричних пропорцій, композиційних прийомів та планувальних особливостей, але й поєднання архітектурно-планувальних особливостей з природно-кліматичними, історичними та економічними чинниками.

Постановка проблеми

У загальних працях історико-архітектурного плану палацовим комплексам присвячено короткі розділи, а окремі спеціальні публікації мають здебільшого описовий характер і не охоплюють усього переліку пам'яток. З огляду на це, у сучасній науковій літературі не виокремлено та не досліджено архітектурно-планувальні та стилістичні характеристики палацових комплексів, авторства Якуба Кубицького.

На території історичної Волині за проектами польського архітектора Якуба Кубицького (1758–1833) було збудовано дев'ять палацових комплексів. Авторство деяких об'єктів не досліджено і лише за архітектурними особливостями можна визначити творчий здобуток архітектора, оскільки вивчення творчої спадщини одного з яскравих представників європейської культури крізь призму його творчого методу ніколи не було об'єктом окремого дослідження в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Описи архітектури палацових комплексів, авторства Якуба Кубицького можна знайти у працях вітчизняних дослідників, таких як В. Вечерського [1], П. Ричкова [2], В. Тимофійенка [3], а також у дослідженнях польських науковців Віолетти Бжезінської [8] та Романа Афтаназі [6–7], в яких наведено класифікацію палацових комплексів на Волині, споруджених у кін. XVIII – поч. XIX ст.

Окремо слід виділити дисертаційне дослідження О. Л. Михайлишин [4], присвячене архітектурі палацово-паркових ансамблів Волині II-ї пол. XVIII – XIX століть. В дисертації виявлено та досліджено основні передумови, напрями та закономірності розвитку палацово-паркового будівництва на Волині у другій половині XVIII–XIX ст.; простежено процес формування палацово-паркових ансамблів Волині як просторово впорядкованої цілісності, що утворилась у результаті дії комплексу чинників суспільно-економічного та естетико-культурного плану.

Палацові комплекси на території Волині, авторства Якуба Кубицького були досліджені в контексті розвитку української культури, творчий метод архітектора попередньо не виокремлювався. У цьому дослідженні звернено увагу на архітектурні особливості палаців Якуба Кубицького, як невід’ємних елементів культурного ландшафту.

Мета дослідження

Мета статті – дослідити творчий метод, визначити авторську систему в архітектурно-планувальних, стилістичних та функціональних особливостях палацових комплексів, авторства Якуба Кубицького на Волині в кін. XVIII – поч. XIX ст.

Виклад основного матеріалу

Увага до творчості цього зодчого зумовлена унікальними архітектурними вміннями створювати мальовничі палацові ансамблі під час будівництва помпезних комплексів. Поєднання художньої інтуїції та класичних канонів садибного будівництва в результаті призводять до утвердження художнього методу архітектора. Вивчення творчості Якуба Кубицького дає можливість розширити кругозір архітектурної думки XIX ст. В його роботах можна побачити вплив загальносвітових канонів класицистичної забудови палацових комплексів, а також стиль наставника Доменіко Мерліні та Палладіанської школи загалом. Короткий час Якуб Кубицький співпрацював з архітектором Шимоном Богумілом Цугом. У 1783 р. як посланець польського короля Станіслава Августа відбув на навчання в Італію разом зі своїм братом. Повернувся в Польщу у 1786 р., де працював архітектором. На знак визнання у 1791 р. отримав дворянське звання. Після розділу Польщі обійняв посаду головного виконавчого офіцера з будівництва [12].

Якуб Кубицький є автором таких відомих комплексів на території Польщі, як палаци у Радзевицах (1802 р.), у Бейсце (1802 р.), в Плавовіцах (1804 р.), у Млохові (1806 р.), палацу Бельведер у Варшаві (1824 р.) [10, с. 85]. Палаци переважно є двоповерховими, симетричними в плані. Головний фасад палацу завжди акцентований портиком з колонадою, а парковий виступаючим ризалітом. Головною прикрасою палаців завжди була вітальня з купольним склепінням, яке прикрашала вишукана ліпнина. Будівля палацу зазвичай була розташована на підвищеній території, а вихід з вітальні розкривав мальовничий краєвид на водойму, яка завжди доповнювала загальну композицію палацових комплексів.

Рис. 1. Палац у Бейсце. 1 – Головний фасад палацу; 2 – Парковий фасад палацу; 3 – Фрагмент інтер'єру вітальні [10, с. 18]

Загалом можна сказати, що Якуб Кубицький – яскравий представник європейської класицистичної архітектури. Але, крім загальних класицистичних рис, його споруди мали низку особливостей:

- Чітку симетрію фасадів прикрашали масивні портики з колонадою;
- Двохтрактові у плані палаци;
- Прямокутні у плані палаци були доповнені виступаючими ризаліти;
- Система пропорціонування;
- Класичні ордерні елементи оздоблені скульптурами;
- Тильний і головний фасади були прикрашені портиком;
- Поєднання простих геометричних форм з військовою емблематикою в архітектурних елементах;
- Тимпани фронтонів заповнені скульптурою з картушами і військовими елементами.

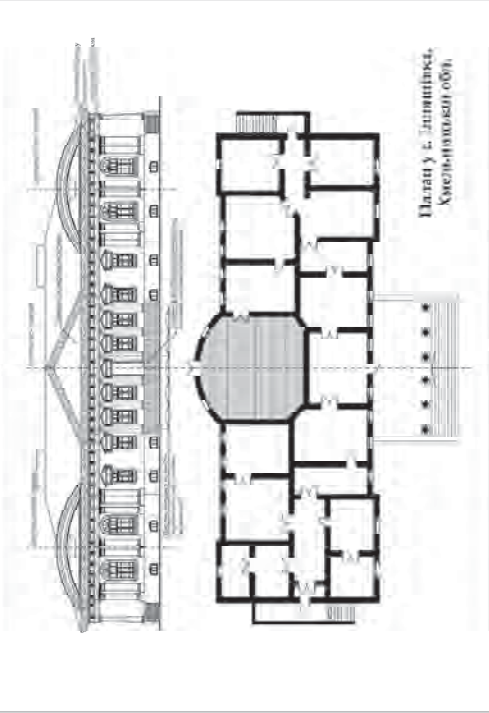

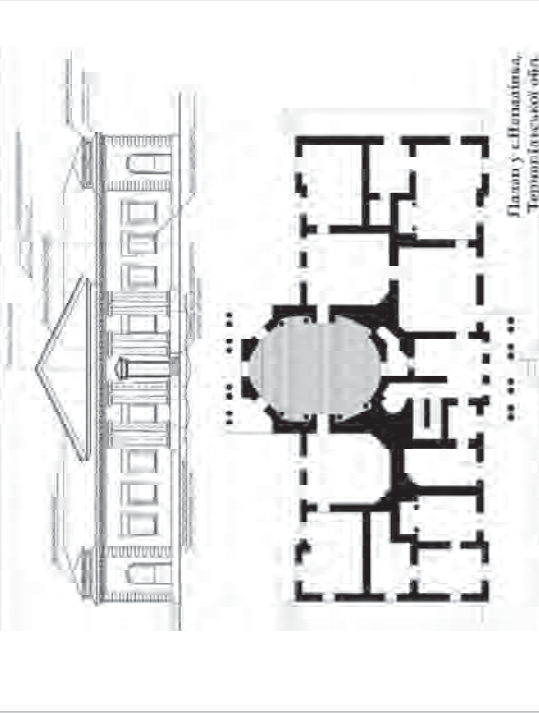

*Рис. 2. Палац у Варшаві. 1 – Малюнок Ф. К. Дітріха, близько 1825 р.,
2 – Головний фасад палацу. Сучасний вигляд; 3 – Фрагмент інтер'єру вітальні [10, с. 84]*

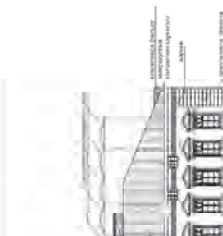
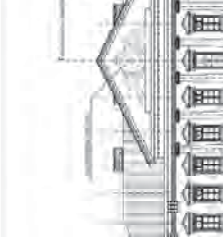
За проектами польського архітектора Якуба Кубицького (1758–1833) були збудовані палацові комплекси не лише на території Польщі, але й на території України, а саме в сучасних Тернопільській та Хмельницькій областях. Загалом відомо дев'ять палацових комплексів, авторства Якуба Кубицького, але на жаль, сьогодні збережено лише три.

Територія, де були споруджені палацові комплекси, насичена історичними подіями. У XVIII ст. входила до складу Речі Посполитою, але після придушення повстання у 1795 році Російська імперія, Австрійська імперія та Королівство Пруссія здійснили третій поділ, після чого Річ Посполита припинила своє існування. До Російської імперії відійшли Литва, Курляндія, Західна Білорусь та Західна Волинь. [5] Розвиток художнього образу палацово-паркових ансамблів на Волині протягом II пол. XVIII – поч. XIX ст. відбувався під постійним впливом трансльованої через територію Речі Посполитої європейської архітектурної традиції, власне польської та, протягом XIX ст. – російської. Зі зміною територіальної приналежності змінилися і архітектурні об'єми споруд. Будівництво магнатських резиденцій не припинилося, проте набуло інших рис, що були зумовлені змінами стильової спрямованості в архітектурі. Споруди стали чіткіше окресленими, композиції фасадів фронтальними, що й було притаманно класицистичному стилю. В кін. XVIII – поч. XIX ст. почали розвиватися сільські поселення, де зводилися магнатські резиденції, поміщицькі садиби, фільваркові і господарчі будівлі, які не були такими помпезними як палаци у містах. У цей період переважає створення садибних палаців, які вирізняються гармонійною закінченістю, вишуканою відповідністю класичним зразкам та обов'язковим узгодженням із природним оточенням.

На території сучасної Хмельниччини палацове будівництво було дуже активним. Саме тут зосереджено більшість палацових комплексів, споруджених за проектами Якуба Кубицького в Україні (табл. 1).

Порівняльний аналіз палацових комплексів кін. XVIII – поч. XIX ст., спорudzених за проектами Якуба Кубицького на території Волині

1 Фото палацу (існуючий стан)	2 Схема головного фасаду та плану палацу	3 Інтер'єри палацу (існуючий стан)	4 Декоративні елементи (існуючий стан)
	 <p>Палац у с. Золочівська, Хмельницької обл.</p>		
	 <p>Палац у с. Галичівська, Тернопільської обл.</p>		

1	2	3	4
	 <p style="text-align: right;">Палац у с.Славички, Хмельницької обл.</p>		
<p>1. Палац був розташований на головній композиційній осі ландшафтного комплексу; 2. Будівля палацу розташовувалась на підвищенні території, біля водоему; 3. Головний вхід палацу був прикрашений портиком з колонадами, а парковий - прикрашався балаткованим ризаліт, який повторював форми візантій.</p>	<p>1. Ціле структурно фасадів прикрашав масивний портик з колонадами; 2. Дворикова оаза у вигляді паллади; 3. Пряминутній палацівний будинок з парком і інше унікальне рішення; 4. Головний приналежний палату було символічно відокремлено з особнячковою стелею, прикрашеною ліпниною;</p>	<p>1. Інтер'єри були пишні оздоблені ліпниною; 2. Композиційно завершував пишні оздоблені карнизи; 3. Кожна кімната паладу була певного кольору чи стилістики (візантій і навіри блакитна візантій, золота кімната, яглонська кімната)</p>	<p>1. Класичні ордерні елементи оздоблені скульптурою, 2. Тильний і головний фасади були прикрашені портиком; 3. Подвійні простіх геометричних форм з шістьмакожко обляматкою в архітектурних елементах; 4. Темплати фронтонів заповнені скульптурою з картушами і військовими елементами.</p>

Невеликі резиденції на Волині розплановувались відповідно до класичних канонів, наслідуючи крупні ансамблі за принциповою композиційною схемою. Початок XIX ст. знаменується у палацово-парковому будівництві поступовим відходом від строгої ієрархії в процесі формування композиційної структури. Загалом же можна констатувати, що магнатські резиденції – садиби шляхетських родів Волині займають провідне місце в культурному розвитку краю. Особливо слід виділити палац у с. Маліївка (спільна робота Якуба Кубицького з Доменіко Мерліні). Палац постав у стилі раннього французького класицизму, а в його основу покладено класицистичну концепцію архітектора А. Палладіо з використанням стилю французьких резиденцій часів Людовика XVI.

Також унікальними пам'ятками палацового будівництва є резиденції в с. Самчики (1814 р.), с. Ладиги (1830 р.) та с. Ілляшівка (1820 р.) Хмельницької обл. Ці палацово-паркові ансамблі створювалися як одне ціле, характеризувалися виразнішою стилістичною єдністю та, як правило, композиційною довершеністю.

Про внутрішній вигляд палаців наука має недостатньо інформації, лише писані джерела говорять про їхні незвичайні багатства. Внутрішня наповненість магнатських палаців була направлена на широку репрезентацію і увічнення давності та світлості роду. Для того в палацах-резиденціях були галереї портретів предків, польських королів і найвизначніших представників магнатського роду, senatorів і міністрів.

Висновки

На основі опрацювання великої кількості історичних, іконографічних, картографічних матеріалів та натурних обстеженнях проаналізовано принципи та етапи формування магнатських резиденцій, визначено їхні архітектурно-планувальні та функціональні особливості. Визначено, що в основі стилю Якуба Кубицького лежить: чітка осьова композиція та симетрія фасадів палаців; прості прямокутні форми в плані палацу, які доповнювалися виступаючими ризалітами; використання класичних ордерних елементів, що оздоблювалися скульптурами та військової емблематики в оздобленні фасадів. Внутрішній уклад в палацах був симетричним, двотрактовим, з розкішною вітальнею та вестибюлем, який містив сходи. Інтер'єри були пишно оздоблені ліпниною та виокремлені кольором (звідси і назви блакитна вітальня, золота чи червона кімната).

До наших днів дійшла незначна кількість палацових комплексів, авторства Якуба Кубицького. Частина з них збереглася у вигляді руїн. Рештки цих руїн становлять значну архітектурно-мистецьку цінність. Своєю загадковістю форм приваблюють туристів.

1. *Вечерський В. В. Довідник державного реєстру національного культурного надбання / В. В. Вечерський, О. М. Годованюк, Є. В. Тиманович та ін., за ред. А. П. Мардера та В. В. Вечерський. – Київ: Техніка, 2000. – 664 с.* 2. *Ричков П. А. Палацове будівництво на Волині XVIII – поч. XIX ст. / П. А. Ричков // Велика Волинь: минуле та сучасне: тези 3-ї міжнародна науково-краєзнавча конференція – Житомир: ЖОІВВ, 1993. – 144–146 с.* 3. *Тимофієнко В. І. Українська садибна архітектура II пол. XVIII – першої третини XIX ст. / Володимир Іванович Тимофієнко. – Київ: Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування, 1993. – 39 с.* 4. *Михайлишин О. Л. Палацово-паркові ансамблі Волині II-ої половини XVIII – XIX ст. / Ольга Леонідівна Михайлишин – Київ: Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування, 2000. – 234 с.* 5. *Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. – Вінніпег, 1983. – Т. 2. – С. 514.* 6. *Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczy Pospolitej. – Wrocław, 1994. – T. V. – S. 408.* 7. *Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczy Pospolitej. – Wrocław, 1994. – T. IX. – S. 81–91.* 8. *Wioletta Brzezińska-Marjanowska. Palac w Sameczkach – zapowiedz poznoklasycystycznego stylu w architekturze rezydencjonalnej Wolynia – Architekturna spuścizna Волині. Збірник наукових праць. Випуск 5 – Півне, 2016. – 15–21 с.* 9. *Brzezińska-Marjanowska W. Klasycystyczna architektura pałacowa na Wołyniu ok. 1780–1831 r. Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej, t. I. Red. W. Walczak i K. Łopatecki, Białystok, 2010. – S. 273–299.*

10. *Stepinska K. Palace i zamki w Polsce. Dawniej i dzis. – Warszawa: Krajowa agencja wydawnicza, 1977. – T. 1. – S. 222* 11. *Stepinska K. Palace i zamki w Polsce. Dawniej i dzis – Warszawa: Krajowa agencja wydawnicza, 1977. – T. 2. – S. 231*; 12. https://pl.wikipedia.org/wiki/Jakub_Kubicki.

I. Pohranychna

Lviv Polytechnic National University,
Department of Restoration of Architectural and Art Heritage

ARCHITECTURAL FEATURES OF PALACE COMPLEXES OF THE AUTHORSHIP OF JAKUB KUBICKI OF THE LATE XVIII-THE EARLY XIX CENTURIES

© Pohranychna I., 2017

The paper concentrates on the oeuvre of famous Polish architect Jakub Kubicki who worked in the late XVIII- the early XIX centuries within the territory of Poland and Ukraine, namely within the territory of historical Volyn (of modern-day Ternopil and Khmelnytsk regions). The idiom allowed the master-builder to take the place of honored architect of manor house construction and to be the author of nine unique facilities within the territory of Volyn. Style of the architect was influenced by global canons of classicistic development of palace complexes as well as by his tutor Domenik Merlini and the Palladian school in general. For a short time Jakub Kubicki had been working together with architect Szymon Bogumił Zug. In 1783 he, as the ambassador of Polish king Stanislaw August, together with his brother went to Italy to study. He came back to Poland in 1786, where he worked as an architect. In 1791 he obtained the rank of gentleman as the recognition of his services. After the partition of Poland he took a position of chief executive construction officer.

Jakub Kubicki is the author of such well-known complexes within the territory of Poland as palaces in Radziejowice (1802), in Bejsce (1802), in Plawowice (1804), in Mlochow (1806), of Belweder palace in Warsaw (1824).

Upon the projects of Polish architect Jakub Kubicki (1758–1833) there were built the palace complexes not only within the territory of Poland but also within the territory of Ukraine. Palace in Maliivka village (a collaborative work of Jakub Kubicki and Domenik Merlini) is particularly noteworthy. The palace came out in a style of the early French classicism and as its basis there was taken the classicistic concept of architect A.Palladio using the style of French residences of Louis the Sixteenth-era.

Residences in Samchyky village (1814), in Ladyhy village (1830) and in Illiashivka village (1820) of Khmelnytsk region are also unique monuments of palace construction. These palace and park architectural complexes were created as complete unit; they are characterized by more expressive stylistic unity, and, as a rule, by compositional finality.

Generally, we can say that Jakub Kubicki is a prominent representative of European classicistic architecture. But, besides general classicistic features, his structures had a set of features, namely a well-defined symmetry of panes was decorated with massive porticos with colonnade; two-passage-in plan palaces were expanded with risalit projections; classic made-to-order elements were decorated with sculptures; in architectural elements the ordinary geometrical configurations were combined with military emblems; tympan of frontons were loaded with a sculpture with cartouches and military elements. The living-room with cloister vault decorated with *recherché* plasterwork was the main decoration of the palaces. The building of palace, as a rule, was situated in highland area, and living-room exit door demonstrated picturesque waterbodyscape, which always completed the general composition of palace complexes. Interior environment of the palaces has not been studied enough, only written sources tell about their exceptional luxury.

Nowadays only a little number of palace complexes of the authorship of Jakub Kubicki has survived to the present day. A part of them survived only in the form of ruins. The remains of these ruins are of a great architectural and art value. Their mysterious forms attract tourists.

Key words: architectural features, classicism, palace complex, creative method, Jakub Kubicki